

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-83.1-34>

УДК 821.111(71).09

Чередник Л.А.

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ЗАГАДКИ ПОКОЛІННЯ ІКС (ЗА РОМАНОМ Д. КУПЛЕНДА «ПОКОЛІННЯ Х»)

Анотація. У статті на матеріалі роману сучасного канадського письменника Д. Коупленда «Покоління Х» аналізуються проблеми взаємин різних поколінь, що є важливою темою не лише психології, педагогіки, соціології, а й світової літератури. Ця проблема веде свій початок із біблійних часів й обіймає значне місце у творчості багатьох відомих майстрів слова світової та української літератури. Розглядаються також структурно-композиційні риси, система образів, поетика твору. Досліджується композиційна побудова тексту твору, в якому органічно переплітаються основна розповідь, вигадані й реальні оповідки героїв, позатекстові елементи, слогани, авторські афоризми та коментарі-пояснення створених неологізмів, алюзії на відомі вислови і рядки з вірша Р.М. Рільке, що загалом дозволяє говорити про гіпертекст роману.

Ключові слова: текст, конфлікт, сюжет, поетика, гіпертекст.

Cherednyk Lyudmyla

National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

RIDDLES OF THE GENERATION X
(FROM THE NOVEL BY D. COUPLAND "GENERATION X")

Summary. The article is devoted to the analysis of the novel by a modern Canadian writer D. Coupland "Generation X". The author of the article considers the novel as a historical and cultural phenomenon of modern Western literature. The main thing in the novel is the intergenerational relationship in post-industrial society. It is known that this problem of generations is studied not only by psychology, pedagogy, but also literature. The origins of the study of this issue originate in 1991, when American scientists W. Strauss and N. Howe began to study this phenomenon. After analyzing a large number of materials, the researchers identified six generations, the functioning cycle of which is twenty years. From biblical times to the present day, world literature has accumulated vast experience in the artistic embodiment of the conflict problem in the relations of representatives of different generations. These questions were raised both in classical literature and in the works of postmodern writers: J. Salinger, R. Bradbury, J. Updike, M. Cunningham, Y. Jagello, P. Pelevin, L. Deresh and others. The article analyzes the problems of the novel "Generation X", the main theme of which is the discussion of the generation of young people of the 90s of the XX century, called "Generation X". Also considered are structural and compositional features, a system of images, the poetics of a work. The author of the article, analyzing the system of events, concludes that the plot of the work is very peculiar and is a combination of two types of plot: linear (chronology of real events) and non-linear, which is typical for postmodern works. The open finale of the novel creates an optimistic mood and creates confidence that the main characters will be able to find their place in life. The structure of the text of the novel organically intertwines the main story, the stories of heroes ("bedtime stories"), non-textual elements, slogans, author's aphorisms, commentary-explanations of neologisms created by the writer, allusions to famous sayings, lines from a poem by R.M. Rilke, which generally allows us to talk about the hypertext of the novel.

Keywords: text, conflict, plot, poetics, hypertext.

Постановка проблеми. Взаємини «батьків» і «дітей» можна вважати актуальною загальнолюдською проблемою. Починаючи з біблійних часів і до сьогодення, світова література накопичила величезний досвід художнього втілення теми життя поколінь, перетину їхніх цінностей, міжпоколінневих конфліктів. Ця проблема яскраво відобразилася не лише у класичній літературі, а й у творах митців постмодерну: Дж. Селінджер, Р. Бредбері, Дж. Апдайк, Й. Ягелло, П.Пелевін, Л. Дереш та багато ін.

У 1991 році американські вчені В. Штраус і Н. Хоув спробували зрозуміти сутність соціального явища, що криється під назвою «конфлікт покоління». Проаналізувавши впродовж тривалого періоду значну кількість матеріалів, у книзі «Покоління: історія майбутнього Америки від 1584 до 2060 років» дослідники виділили шість поколінь, цикл функціонування яких становить двадцять років: покоління переможців або G1 (1901–1922 рр.), мовчазне покоління (1923–1942 рр.); покоління бумерів або Baby Boom (1943–1963 рр.); покоління X (1963–1982 рр.);

покоління Y (1982–2000 рр.); покоління Z (ті, що народилися після 2000 р.) [5, с. 126]. На думку дослідниці В. Семенової, цю теорію нині широко використовують «маркетологи, соціологи, економісти, психологи, управлінці» [5, с. 260], оскільки, знаючи особливості молодого покоління, можна їх краще зорганізувати. Своєрідною художньою версією трактування поняття «покоління X» є однойменний роман сучасного канадського письменника Д. Коупленда.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми взаємодії поколінь цікавлять, в першу чергу, педагогів і психологів. Відомі змістовні наукові дослідження у різних аспектах цього питання, виконані багатьма вітчизняними і зарубіжними ученими. Серед них – Л. Величченко, І. Бех, В. Терещенко, Н. Волкова, Н. Чугаєва, Н. Хоув, В. Штраус, Є. Альбац, Є. Шаміс, Є. Ніконов, Д. Шевченко, Н. Соколова, Т. Громадкова та ін.

Значущі проблеми молодого покоління, яке жило у 90-х роках ХХ століття, піднімає у своєму романі «Покоління Х» письменник Д. Коупленд. Варто зазначити, що творчість цього митця ще

недостатньо вивчена, хоча і є цікаві наукові розвідки О. Зайковської, Н. Полішко, Ж. Голенко, Т. Струкової, О. Заворикіної. Більшість дослідників вважають роман «Покоління Х» історико-культурним феноменом західної літератури, у якому піднімаються важливі проблеми: взаємовідносини поколінь у стрімкому постіндустріальному сьогоденні, самореалізації та самовизначення особистості, загострене відчуття індивідом багатьох суперечностей доби кінця ХХ ст. тощо. На жаль, узагальнюючі літературознавчі дослідження творчої спадщини Д. Коупленда відсутні.

Метою нашого дослідження є аналіз проблематики, структурно-композиційних особливостей, системи образів, поетики роману.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повна назва роману канадського письменника Дугласа Коупленда «Покоління Х» (1991) англійською мовою формулюється, як «Generation X: Tales for an Accelerated Culture» («Покоління Х: Казки для Акселерованої Культури»). Роман було перекладено 22 мовами світу; український переклад зробив Генрик Беляков і книга побачила світ у київському видавництві «Клубук» в 2016 році. Варто зазначити, саме після виходу цього постмодерністського роману в США, Канаді та країнах Західної Європи набув популярності термін «покоління Х».

Літературознавці, оцінюючи Коупленда в контексті північноамериканської літератури, вважають його американським письменником, що створює «канадський літературний експорт» [3, с. 162].

Дуглас Кемпбел Коупленд – наш сучасник (народився 30 грудня 1961 року). Вивчав бізнес, образотворче мистецтво, промисловий дизайн, працював у журналі. Одного разу написав статтю про тогочасну молодь і відразу отримав замовлення на написання своєрідного документального «путівника», у якому було б розкрито особливості покоління Х. Так на світ з'явився роман Д. Коупленда «Покоління Х: Казки для Акселерованої Культури», який приніс йому світову славу.

Зазначимо, що літературознавці, зокрема Н. Полішко, вважають що «роман «Покоління Х» є одним із найвизначніших артефактів північноамериканської культури ХХ століття» [3, с. 163], оскільки письменник звертається до однієї з найактуальніших тем постіндустріального суспільства – проблеми протиборства поколінь. Для аналізу суперечностей між поколіннями «батьків» і «дітей» автор обирає цікаву форму, розглядаючи «конфлікт генерації... на прикладі маргінальної субкультури, яка виникла всередині американського середнього класу і в результаті відчуження його молодих представників від суспільства в цілому і від його традиційних цінностей – сім'ї, особистості, класу» [3, с. 165].

Назва роману символічна. Відомо, що літера Х пов'язана з таємницею, а поведінка молодих людей досить часто не завжди є зрозумілою у суспільстві. Крім того, так називалася серія бульварних книжок про роздратовану молодь і популярна у 1970-1980-і рр. британська рокгрупа Біллі Айдола.

Головні герої роману – Енді Палмер, Клер Бакстер, Дегмар (Дег) Белінгхаузен – молоді люди, представники середнього класу. Вони втомилися від беззмістовного існування у сучасному

урбанізованому суспільстві з його споживачькими настроями, скаженим ритмом життя, відмовилися від сподівання на кар'єру і поїхали на периферію, обравши каліфорнійську пустелю: «*Ми стали маргіналами – і багато в чому, дуже багато в чому вирішили не брати участь. Ми хотіли тиші і знайшли цю тишу. тепер, коли ми оселилися тут, в пустелі, все йде набагато, набагато краще*» [1, с. 8].

Енді та його друзі, Дег і Клер, ховаються у маленькому місті Палм-Спрінгс, що знаходиться на півдні Каліфорнії, прислужують у барах, сидять на касі у супермаркеті й кожен із них повторює слова безіменного бармена, який скаржився Енді на своє безбарвне життя: «*Усе моє життя – це ланцюг страшних подій, які просто не були пов'язані таким чином, щоб вийшла цікава книга*» [1, с. 16]. Енді, Клер і Дег розчарувалися у суспільстві, у якому їхні однолітки, покоління 90-х, думають лише про накопичення матеріальних благ, втратили індивідуальність і поринають у депресію. Життя цих людей не просто одноманітне, а нудне, їх важко назвати щасливими. Крім того, за словами Дега, лякає те, що люди живуть одноманітним, раз і назавжди заведеним ритмом життя, у них навіть не з'являється бажання щось змінити. За таких обставин важко говорити про розвиток особистості: «*Я ж до кінця свого життя змушений буду миритися з тим, що всякі дубоголові, типу тебе, жирують, і дивитися, як ви вічно хапаєте першими кращий шматок пирога, а потім обносять колючим дротом все, що залишилося*» [1, с. 100]. Люди з головою поринули у сіру буденність, втратили здатність радіти, співчувати, кохати: «*Такою є ціна щоденного спокою і затишку. Тому всі радіють стерильні, а смутку не викликають співчуття*» [1, с. 168].

У свої неповні п'ятнадцять років вони покинули дім, а у двадцять знаходять на межі відчаю. Та найстрашнішим є те, що друзі абсолютно нічого не очікують від майбутнього. За цинізмом та іронією вони постійно приховують своє почуття безнадії, яке давно вже стало постійним супутником їхнього життя.

Досить своєрідною є система подій роману, в якій органічно поєднуються два види сюжетів: лінійний (хронологія реальних подій) і нелінійний, характерний для постмодерних романів. Цікавою є вставка розповідей героїв, які спочатку здаються абсолютно безсюжетними, але поступово читач розуміє, що саме в цих оповідках розкривається душевний стан Енді, Клер і Дега.

Варто зазначити, що у сюжеті роману відсутня інтенсивна динаміка, послідовність розвитку подій, а різні епізоди твору, іноді навіть хаотично чергуючись один з одним, висвітлюють усе нові й нові події з життя героїв. Значну роль у творі відіграють розповіді, які виступають єдиним для персонажів способом самопізнання і самовираження. Лише у своїх розповідях герої стають сентиментальними, звичайними, особливо, коли це стосується спогадів про дитинство. У романі є дуже романтичний розділ під назвою «Спробуйте запам'ятати планету Земля», сповнений світлих спогадів героїв про дитячі роки. Наприклад, для Клер найяскравішим спогадом стала звичайнісінька сніжинка, яка потрапила їй в око. Саме того дня розлучилися її батьки, і болісну для ді-

вчинки новину полегшив сніг, який подарував їй справжнє диво: *«Я спочатку навіть не зрозуміла, з чим зіткнулася, але потім побачила міль-йо-ни сніжинок – білих, що пахли озоном, і вони тихо спустилися згори, начебто шматочки шкіри, яку скинули ангели... Так-от – якщо я заберу із Землі один-єдиний спогад, то це буде та мить. До цього дня я вважаю, що моє праве око зачароване»* [1, с. 179].

Найщасливішим у житті Дега був момент коли хлопець вперше відчув батьківську підтримку, яка надала йому впевненості у скрутну хвилину (розлив бензин): *«Але замість цього він[батько] посміхнувся і сказав: «Ей, старий, правда, бензин шалено пахне? Закрий очі й вдихни. Чистий-чистий. Майбутнім пахне»* [1, с. 187]. Для Енді, якому завжди не вистачало підтримки близьких, найбільш цінним виявився сніданок, на який зібралася вся родина: *«Був недільний ранок у нас вдома, і ми всі разом снідали – подія безпрецедентна, оскільки я і мої шестеро братів і сестер успадкували від мами схильність вранці ненавидіти не тільки запах, але і сам вид їжі. Замість сніданку ми зазвичай спали»* [1, с. 193].

Спогади про дитинство змінюють Тобіаса, якого маргінали не сприймали. Для нього найкращим спогадом з дитинства був танок щасливих молодих батьків: *«...І тільки мені, тільки мені належали мої в ту хвилину зовсім юні батьки – вони і ця тиха музика, схожа на рай: далека, виразна, що вислизає крізь пальці, вона прийшла з того невідомого місця, де вічно стоїть літо, де красиві люди тільки і роблять, що танцюють, і куди, навіть якщо дуже захочеться, неможливо подзвонити по телефону. Ось що для мене Земля»* [1, с. 204]. Тобто, усе найкраще, що було в героїв, пов'язано з родиною, якої їм усім так не вистачало. А спогади є прекрасним свідченням того, що вони не втратили душевне тепло, просто Клер, Дег, Енді і навіть Тобіас усіляко намагаються його приховати від однолітків.

З наближенням до фіналу твору зростає динаміка оповіді. Врешті-решт вони вирішили покинути Палм-Спрінгс і кожен із них обрав рід занять. Так, Клер вирішила шукати воду в пустелі, Дег – вирощувати у пустелі квіти, Енді сподівається відкрити отель. А ще він вважає, що на нього з неба злетить чи то блискавка, чи пелікан із срібною рибиною і тоді він зміниться. Тобто, час, проведений у пустелі, не минув дарма: друзі по-іншому стали сприймати життя, змогли звільнитися від депресії, здатні віднайти своє місце у житті, вони виростили.

Фінал роману є відкритим. Дія відбувається напередодні Нового року та Різдва, що є надзвичайно символічним. З цими святами пов'язаний мотив переродження, поява надії у житті, бажання будувати нові плани. Фінал є напруженням й оптимістичним одночасно. У день, коли Енді покидає пустелю, над випаленим полем з'явилася чорна хмара, схожа на ядерний гриб. На щастя, то був лише дим. І раптом на це чорне поле спустився білий птах. Це була біла чапля, яка кружляла над героєм, вона навіть торкнулася його голови і роздерла шкіру своїми кігтями. Вибір птаха не є випадковим. Зазвичай, бачити білу чаплю є хорошою ознакою. У багатьох народів вона

є символом ранкового світла, відродження. Так автор сповіщає про те, що герой, отримавши своєрідне благословіння небес, став дорослим. Крім того, з'являються діти. І хоча вони були розумово відсталими, за прикладом білявої дівчинки в небесно-блакитній сукенці гладили його голову і ці рухи їхніх маленьких рук виявилися цілющими. Відомо, що дитина є втіленням чистоти, невинності, щирості, майбутніх потенційних можливостей. Але діти розумово відсталі і з цим образом виникає багато запитань: «Чому так? Якщо суспільство породжує розумово відсталих дітей, то, можливо, воно не є нормальним? Як змінити його?». Роман породжує у читача багато запитань і змушує шукати на них відповіді.

Оригінальним є ще один прийом. Роман починається розділом «Сонце твій ворог», а одним із останніх є розділ «Сонце не твій ворог». Ця фраза, що містить антитезу, є своєрідним обрамленням твору і разом з тим демонструє зміни внутрішнього стану героїв, що відбулися упродовж усього розвитку сюжету.

З погляду побудови тексту можна виділити кілька нашарувань: основна оповідь, до якої вплітаються мікрооповіді, маргінальний текст, виражений «в епіграфах, епілозі, позатекстових елементах, слоганах, авторських афоризмах і коментарях-поясненнях неологізмів, які використовуються для висловлення ставлення автора до основних соціокультурних ознак життя постіндустріального суспільства» [2, с. 166].

Зазначимо, що авторські пояснення-неологізми у формі коментарів досить розмаїті: 1) *Діти природи: соціальна підгрупа молоді, яка обирає вегетаріанство, хіповський стиль одягу, легкі наркотики і висококласні стереосистеми. Серйозні люди, часто позбавлені почуття гумору;* 2) *Авіа-босяки: групалюдей, яка жертвує кар'єрою і стабільністю життя заради невпинних подорожей;* 3) *Лисий хіп: постарілий представник покоління «дітей-квітів», який сумує через чистоту колишніх хіповських часів;* 4) *у мріях він – ЯППП: підгрупа покоління Ікс, яка вірить, ніби міфичний стиль яппі може принести людині щастя і до того ж цей стиль життєздатний. Такі люди часто по вуха в боргах, регулярно чимось себе одурманюють, а після третьої чарки з захватом тлумачать про Армагеддон тощо.*

До іншої групи належать неологізми на позначення соціальних феноменів: 1) *Етномагнетизм: прагнення молоді жити в етнічно однорідних районах, де прийнятий вільніший, емоційно розкутий стиль спілкування;* 2) *Синдром Чарівника Смарагдового міста: нездатність роботи доросли до запитів працівника;* 3) *Мавпування – отуземлювання: бажання людини, що знаходиться в іншій країні, здаватися її аборигеном;* 4) *Хліба і клінів: гасло людей електронного століття. За ним стоїть схильність вважати діяльність політичних партій пережитком минулого, що загниває, чимось давно вже непродуктивним, абсолютно непридатним для вирішення сучасних соціальних проблем, а в деяких випадках – просто-напросто небезпечним;* 5) *Презумція глузування: особлива тактика поведінки; небажання виявляти які б то не було почуття, щоб не піддатися глузуванням з боку собі подібних та ін.*

Також у структурі неологізмів відчуваються алюзії з офіційно-ділового стилю (презумція невинуватості – презумція глузування), з античної літератури (хліба і кліпів – хліба і видовищ (вислів із 10-ї сатири давньоримського поета-сатирика Ювенала, використаний ним для опису сучасних йому прагнень римського народу)) тощо. У романі неологізми стають мовною характеристикою покоління X і виконують функцію його художньої характеристики.

Органічно в текст роману вплітаються і рядки німецького поета Р.М. Рільке: «Кожна людина створює свій власний Всесвіт ... Усі ми народжуємося з певним листом всередині, і тільки якщо залишимося вірними собі, отримаємо дозвіл прочитати цей лист перш, ніж помремо» [4, с. 190]. Слова поета наптовхують на думку про те, що кожен має віднайти себе в цьому світі, ствердитися в ньому.

Отже, враховуючи текстові нашарування роману, можна говорити про гіпертекст твору.

Висновки. Роман Д. Коупленда «Покоління X» є внеском письменника у літературу, присвячену вирішенню проблеми взаємин між поколіннями. Митцеві вдалося поставити у романі важливі проблеми постіндустріального суспільства. Герої твору є художнім відображенням реального покоління 90-х років ХХ століття. У чому полягає їхня загадка? Вони вирізняються від своїх батьків, своїх однолітків, які жили 10-20 років потому. Деякі їхні риси можна віднайти і у молоді ХХІ століття, яку називають поколінням А. А це є свідченням того, що кожне покоління «відправляється у свій похід за істиною» [1 с. 228], долаючи на цьому шляху безліч помилок. Для молоді характерно заперечення всього і всіх, але цей дитячий максималізм минає. Головне для них – не загубитися у світі, вирватися з укладеного способу життя, щоб самореалізуватися. Хоча на прикладі роману канадського письменника, на жаль, вдається це лише одиницям.

Список літератури:

1. Коупленд Д. Покоління X / пер. Геніка Белякова. Київ : Комубук, 2016. 272 с.
2. Полишко Н.Е. Гипертекстуальность как новый тип дискурса в свете философско-эстетических представлений постмодернизма. *Література в контексті культури : зб. наук. пр.* Вип. 7. Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2002. С. 162–167.
3. Полишко Н.Е. Роман Дугласа Коупленда «Поколение X» как артефакт массовой культуры постмодернизма. *Від бароко до постмодернізму : зб. наук. пр.* Вип. 5. Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2002. С. 162–167.
4. Рільке Р.М. Сто поезій / пер. з нім. М. Фішбейн. Київ : Либідь, 2012. 272 с.
5. Семенова В.В. Социальная динамика поколений: проблема и реальность. Москва : РОССПЭН, 2009. 271 с.

References:

1. Kouplend, D. (2016). Pokolinnia X [Generation X] / per. Hienyka Bieliakova. Kyiv: Komubuk. (in Ukrainian)
2. Polyshko, N.E. (2002). Hypertekstualnost kak novyi typ diskursa v svete fylosofsko-estetycheskykh predstavleniy postmodernizma [Hypertextuality as a New Type of Discourse Considering Philosophical and Aesthetic Representations of Postmodernism]. *Literatura v konteksti kultury: zb. nauk. pr.* Vyp. 7. Dnipropetrovsk: ART-PRES. (in Ukrainian)
3. Polyshko, N.E. (2002). Roman Duhlasa Kouplenda «Pokolenye Kh» kak artefakt massovoi kulturu postmodernizma [Novel Generation X by Douglas Coupland as an Artifact of Mass Culture in Postmodernism]. *Vid baroko do postmodernizmu: zb. nauk. pr.* Vyp. 5. Dnipropetrovsk: RVV DNU. (in Ukrainian)
4. Rilke, R.M. (2012). Sto poezii [One hundred poems] / per. z nim. M. Fishbein. Kuiv: Lybid. (in Ukrainian)
5. Semenova, V.V. (2009). Sotsyalnaia dynamika pokoleniy: problema y realnost [Social dynamics of generations: the problem and the reality]. Moskva: ROSSPEN. (in Russian)